

Капелюшна Т.В., к.е.н., доц.
Пильнова В. П., к.е.н., доц.
Овсійчук В.Я., студентка магістратури
Красник О.А., студент магістратури
Державний університет телекомунікацій

МІСЦЕ ІННОВАЦІЙНИХ РИЗИКІВ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розкривається важлива тема - управління інноваційними ризиками. У процесі управління ризиками на підприємствах інноваційного типу необхідно враховувати всі види можливих ризиків, оцінювати їх з великою ймовірністю виникнення того чи іншого ризику, мати методичку оцінки ефективності різних заходів з управління ризиками та рекомендації щодо їх використання. Для цього, визначені властивості, тенденції, закономірності, а також сформований методичний базис систем управління інноваційними ризиками в процесі зміни технологічних укладів в економіці. Сформовано систему заходів модернізації механізмів управління інноваційними ризиками як фактора забезпечення економічної стійкості підприємства. Реалізація механізму дозволить розширити можливості впливу на процеси виявлення, аналізу та оцінки основних видів підприємницьких ризиків, що впливають на економічну стійкість підприємства. Істотним елементом розвитку управління в умовах автоматизації економіки є створення механізмів венчурного фінансування інноваційних проектів. Особливе місце в таких механізмах повинна займати система управління ризиками, яка забезпечує оцінку інноваційних проектів та відбір найбільш перспективних для реалізації.

Ключові слова: інновації, ризики, принципи управління, система управління ризиками, ризик-менеджмент, економічна стійкість.

Постановка проблеми. Ризики в значній мірі впливають на розвиток соціально-економічних відносин. Удосконалення оптимізації цих ризиків в системі управління підприємством визначає базову задачу власника чи керівника в сучасній ринковій економіці. Система управління інноваційними ризиками має особливе значення, бо дозволяє оцінювати стійкість підприємства при впровадженні нових ідей або процесів.

Головним завданням у формуванні системи управління інноваційними ризиками в рамках вдосконалення механізмів управління є створення методичного комплексу, що дозволяє оцінювати та впливати на процеси виявлення основних видів ризиків, управління ними та їх попередження.

Однак, в сучасній практиці управління підприємством відсутня єдина структура механізмів взаємодії між власником та системою управління підприємством, яка забезпечує можливість оцінювати ступінь впливу основних видів ризиків на процес формування прибутку в основних бізнес-процесах та брати участь у прийнятті управлінських рішень щодо їх попередження. Необхідність обґрунтування такої структури механізмів взаємодії з системою управління підприємством і визначає актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи ступінь розробленості проблеми слід зазначити, що значний внесок у розвиток теорії управління ризиками внесли роботи таких авторів як І.Т. Балабанова, В.В. Вертель, В.В. Вітлінського, О.О. Карась, О.М. Крайнік, Т.Л. Мостенської, О.В. Пьянкова, Н.С. Скопенко, А.О. Старостіна.

Методичні підходи до дослідження систем управління ризиками, відображені в роботах таких вітчизняних і зарубіжних авторів: А.М. Дуброва, О.В. Кришкіна, Дж.Джонсон, Дж. Нейман, К.Шоулз, Р.Уиттингтон.

Ряд вітчизняних авторів досліджували загрози та ризики, які супроводжують діяльність сучасних підприємств і методи забезпечення економічної стійкості. А саме: В.М. Гранатурова, І.Ю.Івченко, В. А. Кравченко.

Аналіз праць вказаних авторів, дозволяє відзначити, що незважаючи на глибоке осмислення проблеми та значний обсяг досліджень, місце інноваційних ризиків та їх значення в системах управління та ризик-менеджменту залишається мало вивченим. Це обумовлює значущість обраної теми, визначення її мети та завдань щодо розробки напрямків вдосконалення системи управління інноваційними ризиками.

Метою статті є теоретична і практична оцінка інноваційної складової в розробці структури системи управління ризиками, використання результатів якої сприяє стійкості підприємства.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека підприємства є однією з важливих складових його успішної діяльності. Ігнорування цього питання часто призводить до небажаних результатів. Взагалі, важливість розгляду питання економічної безпеки підприємства розкривається у самому визначенні. Економічна безпека підприємства - це здатність підприємства захищатися від фінансових втрат, це такий стан корпоративних ресурсів, при якому гарантується максимально ефективно їх використання з метою забезпечення стабільного функціонування та динамічного науково-технічного та соціального розвитку.

Виходячи з цього визначення можна дійти до висновку, що необхідність постійної підтримки економічної безпеки обумовлена завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення основних цілей діяльності підприємства. І саме тому, питання забезпечення економічної безпеки буде завжди актуальним для будь-якого керівника, адже протистояти можливим загрозам треба завжди, чи внутрішнім, чи зовнішнім.

Подібні заходи впроваджуються лише за допомогою інноваційних проектів, в результаті яких з'являється новий удосконалений продукт або послуга. Такі проекти реалізуються за умов значної невизначеності. Невизначеність завжди породжує ризики проекту.

Ризик – це невизначена подія чи умова, яка у разі виникнення має позитивний чи негативний вплив на репутацію компанії, що призводить до придбань або втрат у грошовому виразі [2].

Інновації – це найважливіший чинник зростання зрілої економіці. Він процвітає, коли суспільство створює умови, у яких інвестори, менеджери та підприємці заохочуються йти на ризик і, отже, створювати нові джерела багатства та виробництва [8].

Інноваційні ризики виникають:

- 1) при створенні дешевшого методу виробництва виробу або послуги порівняно з тими, що вже використовуються;
- 2) у разі впровадження нового виробу чи послуги на старому устаткуванні;
- 3) при виробництві нового виробу або послуги за допомогою нової техніки та технології.

Саме тому в процесі управління ризиками на підприємствах інноваційного типу необхідно знати всі види можливих ризиків, вміти оцінювати з великою ймовірністю виникнення того чи іншого ризику, грамотно організувати роботу відділів управління ризиками, діяльність ризик-менеджерів, мати методiku оцінки ефективності різних заходів з управління ризиками та рекомендації щодо їх використання [3].

На рівні підприємства можна виділити такі основні принципи управління ризиками:

- 1) система управління ризиком має бути часткою процедур вищого менеджменту компанії, тобто бути вбудованою у стратегію розвитку компанії та відповідати інституційним особливостям її функціонування;

2) ключові параметри, а також особливості системи управління ризиком компанії мають бути відображені в її цілях та завданнях, це передбачає високоспеціалізований характер прийняття рішень;

3) у процесі управління ризиками необхідно враховувати зовнішні та внутрішні обмеження, для цього відповідні спеціальні заходи щодо управління ризиками мають бути узгоджені з можливостями та умовами функціонування компанії;

4) єдина політика з управління ризиками, що означає систематизацію всіх ризиків та єдиний комплекс заходів щодо всієї сукупності, тобто комплексне та одночасне управління всіма ризиками підприємства;

5) динамічний характер процесу управління ризиком, що пов'язаний з безперервним процесом прийняття рішень щодо управління ризиком.

У роботі з управління проектами «Project Management Body of Knowledge», завдання управління ризиком полягають у підвищенні ймовірності та впливу позитивного ефекту, у зменшенні ймовірності та впливу негативного ефекту. Інструменти по роботі з ризиками можна поділити на три основні види. У разі надмірно ризикованої діяльності підприємство, зазвичай, змушене відмовитися від ризику. За можливості аутсорсингу витратних ризикових функцій, або коли підприємство має можливість провести профілактику або диверсифікацію, слід використовувати метод передачі та зниження.

У літературі виділяють чотири методи управління ризиком [7]:

1. Виключення ризику (скасування ризику) передбачає відмову від будь-яких дій та заходів, пов'язаних із конкретним ризиком.

2. Зниження ризику (запобігання втратам і контролю). Має на увазі зменшення: а) розмірів можливої шкоди; б) ймовірності настання несприятливої події.

3. Передача ризику (страхування). Означає передачу відповідальності за збитки третім особам за збереження існуючого рівня ризику.

4. Збереження ризику (поглинання) – може відбуватися за умов: а) відмови від будь-яких дій, спрямованих на компенсацію потенційної шкоди; б) під час створення спеціальних резервних фондів.

У рамках виконання науково-дослідних робіт (далі – НДР) щодо створення нової або удосконаленої продукції, або процесу для практичного застосування можна виділити такі ризики, як:

- ризик імітації інновації;
- ризик відсутності практичної значущості результатів НДР;
- ризик відсутності платоспроможного попиту.

Серед факторів, що сприяють виникненню перерахованих ризиків, можна назвати [6]:

- зайняті ніші;
- відсутність кваліфікованих кадрів;
- відсутність платоспроможного попиту;
- неефективність досліджень.

Індикаторами прояву вищенаведених ризиків можуть бути такі як:

- відсутність результатів НДР;
- неефективність інноваційного проекту.

Діями щодо зниження рівня перерахованих на першому етапі ризиків можуть бути такі:

- запровадження стандартів НДР;
- проведення маркетингових досліджень попиту;
- державні стимулюючі заходи.

Наведемо результати аналізу виду інноваційної діяльності – «Технічне переоснащення та підготовка виробництва для випуску нової чи вдосконаленої продукції». У розрізі цього виду діяльності доцільно виділяти такий ризик, як відсутність відповідного рівня виробничої бази для освоєння нового товару. Фактором його виникнення є недостатність розвитку технологічної складової економіки, що проявляється у зносі устаткування, у необхідності

придбання технологій. Можливістю для зниження такого ризику є структурна перебудова економіки, яку зазвичай стимулюють заходи з боку держави [5].

У рамках виду діяльності «Випробування нової чи модернізованої продукції чи процесу» можна виділити ризик збитків унаслідок «провалу» випробувань. Факторами ризику є низька кваліфікація кадрів, прорахунки у розрахунках та підготовці до випробувань. Виявляється і відсутність запланованих результатів випробувань. Діями по зниженню ризику можна назвати проведення розрахунків суміжними та дублюючими групами, а також покриття страхових ризиків.

У рамках випуску нової чи модернізованої продукції, застосування нового чи модернізація застарілого процесу, можна виділити ризик неефективності проекту. Чинником ризику є недостатнє маркетингове дослідження; некваліфікований персонал. Виявляється ризик у вигляді прямого збитку внаслідок неефективності проекту; непрямого збитку внаслідок неефективності технологічного процесу. Управління у даному разі включає покриття ризиків зупинки виробництва.

Фінансування інноваційної діяльності передбачає виникнення ризику відсутності фінансування. При цьому фактором, що сприяє виникненню ризику, є відсутність стимулюючих заходів для бізнес-партнерів, незацікавленість спонсорів у фінансуванні інноваційної діяльності. Виявляється ризик при виникненні дефіциту фінансових ресурсів в інноваційній діяльності. Зменшити ризик можна лише при застосуванні стимулюючих заходів із боку держави.

При придбанні прав на об'єкти інтелектуальної власності виникає ризик втрати прав власності. Чинником ризику є неефективний захист прав інтелектуальної власності. Інноваційні ризики можна розглядати як ризики інновацій, що поліпшують (як правило, що реалізуються на підприємствах реального сектору економіки) та ризики радикальних інновацій, що реалізуються певними інноваційними підприємствами. Ризики підприємств реального сектора економіки, як правило, багатогранні та різноманітні, що відображається на можливості застосування різних механізмів страхового захисту та страхових відносин. Так, наприклад, якщо ризики людського капіталу, екологічні, виробничі ризики підпадають під можливість передачі ризиків у страхові компанії, то підприємницькі ризики не завжди можна передати страховикам і вони найчастіше не підпадають під страховий захист, передбачають застосування самострахування або поглинання ризику. Те саме стосується, наприклад, і ризиків в інвестиційній діяльності [4].

У разі реалізації ризиків інноваційних проектів можна виділити інтегральний ризик, що полягає в можливості реалізації результату інноваційного проекту. При цьому інтегральний ризик інноваційного проекту найчастіше являється спекулятивним ризиком. Усі інноваційні ризики можна розподілити на класи ризиків в інноваційному процесі з точки зору рівня та масштабу.

Перший рівень - прийнятні ризики (виробничі, ризики людського чинника, інвестиційні ризики тощо).

Другий рівень - ризики, що виходять за рівень прийнятних - фінансові ризики, ризики втраченої вигоди, ризики зупинки виробничого процесу. До цієї групи належать покращуючі інновації, такі як технічне переозброєння, реконструкція.

Третій рівень – ризик венчурних, інноваційних проектів. ризики цієї групи включають фінансові ризики, зокрема. ризик упущеної вигоди, інвестиційні та інші види ризиків, ризики персоналу та ін. [6].

Чим більший рівень ризику (масштаби наслідків та складніша оцінка ймовірності виникнення), тим значущішою стає участь держави в управлінні ризиком. При управлінні виробничими ризиками підприємству доцільно використовувати, залежно від обсягу шкоди, всі методи управління ризиками. В розрізі страхового захисту у першій групі доцільно застосовувати самострахування, передачу ризику страховикам [1].

При управлінні ризиками радикальних інновацій, а також наукових досліджень та розробок важко застосовувати передачу ризиків страховим компаніям внаслідок особливих

масштабів та складності розрахунку ймовірності їх виникнення. У цих умовах ефективно застосовувати взаємне страхування, страхування за участю держави чи повне фінансування із боку держави. У сучасних умовах застосовується, як один із методів управління ризиками – сек'юритизація, що є фактично фінансуванням компаній під інфраструктурні проекти у вигляді розміщення боргових цінних паперів. Для специфічних інноваційних проектів, які неможливо підпорядкувати страховому захисту, також можна застосувати взаємне страхування у формі створення товариств, взаємне страхування на кластерній основі.

Висновки. Необхідність формування та розвитку системи управління визначається наявністю загроз, обумовлених впливом на наявність факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, характером взаємодії власників, топ-менеджерів, держави в системі управління. Існування такого впливу потребує створення та реалізації певних механізмів контролю, що дозволять запобігти або обмежити наслідки реалізації даного впливу в конкретні ризикові події.

Система управління ризиками трактується як набір методів і механізмів виявлення, аналізу, оцінки та прогнозування потенційних подій, пов'язаних з процесами взаємодії власників і системи управління підприємством, які прямо або опосередковано впливають на ефективність функціонування моделі управління.

Одним із основних факторів розвитку теорії ризиків в сучасних умовах є зміна економічної системи, заснована на масовому впровадженні інформаційних технологій. Такі інновації з одного боку є інструментом розширення можливостей господарюючих суб'єктів, а з іншого - формують перелік нових видів ризиків, які будуть визначати логіку функціонування систем управління підприємствами в нових умовах.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві. К.: КНЕУ. 2004. 480 с.
2. Крайнік О.М. Ризик менеджмент як інструмент регулювання економічної поведінки суб'єктів господарювання в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. С. 79—82.
3. Лопатовський В. Г. Оцінка необхідності використання процесу управління ризиками на підприємстві. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2008. № 6. Т.1. С.105–108.
4. Мостенська Т.Л. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2010. С. 38—43.
5. Останкова Л. А., Шевченко Н. Ю. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками. навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 256 с.
6. Тюленєва Ю.В. Основи механізму управління ризиками підприємницької діяльності. *Проблеми науки*. 2010. № 1. С. 39–45.
7. Цвігун Т.В. Механізм управління ризиками в системі управління підприємством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип 2. С.9-13
8. Шпандарук В.О. Вдосконалення управління ризиками підприємств на засадах реалізації превентивних заходів. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2010. № 3. Т.1. С.241–244.

REFERENCES

1. Vitlins'kyj, V.V. and Velykoivanenko, H.I. (2004). Ryzikolohiia v ekonomitsi ta pidpriemnytstvi [Riskology in economics and business]. KNEU, Kyiv.
2. Krainik, E. (2015). Ryzik menedzhment yak instrument rehuliuвання ekonomichnoi povedinky subiektiv hospodariuvannia v suchasnykh umovakh [Risk management as a tool for

regulating economic behavior of industrial enterprises in the contemporary economy]. *Investytsiiv: praktyka ta dosvid*, vol. 10, 28—31.

3. Lopatovs'kyj, V.H. (2008). Otsinka neobkhidnosti vykorystannia protsesu upravlinnia ryzykamy na pidpryiemstvi [Assessment of the need to use the risk management process in the enterprise]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 6, no.1, 105—108.

4. Mostens'ka, T.L. and Skopenko, N.S. (2010). Ryzyk-menedzhment yak instrument upravlinnia hospodarskym ryzykom pidpryiemstva [Risk management as a tool for managing economic risk of the enterprise]. *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 3, 72—79.

5. Ostantkova, L.A. and Shevchenko, N.Yu. (2011). Analiz, modeliuvannia ta upravlinnia ekonomichnymy ryzykamy [Analysis, modeling and management of economic risks]. *Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv*.

6. Tiulenieva, Yu.V. (2010). Osnovy mekhanizmu upravlinnia ryzykamy pidpryiemnytskoi diialnosti [Fundamentals of business risk management mechanism]. *Problemy nauky*, vol. 1, 39-45.

7. Tsvihun, T.V. (2017). Mekhanizm upravlinnia ryzykamy v systemi upravlinnia pidpryiemstvom [Risk management mechanism in the enterprise management system]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, vol. 2, 9—13.

8. Shpandaruk, V.O. (2010). Vdoskonalennia upravlinnia ryzykamy pidpryiemstv na zasadakh realizatsii preventyvnykh zakhodiv [Improving enterprise risk management on the basis of preventive measures]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 3, no.1, 241—244.

ПЫЛЬНОВА ВАЛЕНТИНА ПАВЛОВНА, КАПЕЛЮШНАЯ ТАТЬЯНА ВИКТОРОВНА, ОВСИЙЧУК ВИКТОРИЯ ЯРОСЛАВОВНА, КРАСНИК АЛЕКСАНДР АНАТОЛЬЕВИЧ: МЕСТО ИННОВАЦИОННЫХ РИСКОВ В СИСТЕМЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ. В статье раскрывается важная тема – управление инновационными рисками. В процессе управления рисками на предприятиях инновационного типа необходимо учитывать все виды возможных рисков, оценивать их с большой вероятностью возникновения того или иного риска, иметь методику оценки эффективности различных мер по управлению рисками и рекомендации по их использованию. Для этого определены свойства, тенденции, закономерности, а также сформирован методический базис систем управления инновационными рисками в процессе изменения технологических укладов в экономике. Сформирована система мер модернизации механизмов управления инновационными рисками как фактора обеспечения экономической устойчивости предприятия. Реализация механизма позволит расширить возможности воздействия на процессы выявления, анализа и оценки основных видов предпринимательских рисков, влияющих на экономическую устойчивость предприятия. Существенным элементом развития управления в условиях автоматизации экономики есть создание механизмов венчурного финансирования инновационных проектов. Особое место в таких механизмах должна занимать система управления рисками, обеспечивающая оценку инновационных проектов и отбор наиболее перспективных для реализации.

Ключевые слова: инновации, риски, принципы менеджмента, система управления рисками, риск-менеджмент, экономическая устойчивость.

PYLNova VALENTINA, KAPELIUSHNA TETIANA, OVSIYCHUK VICTORIA, KRASNIK ALEXANDER: THE PLACE OF INNOVATIVE RISKS IN THE ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF THE ENTERPRISE. The article reveals an important topic - innovation risk management. In the process of risk management in innovative enterprises it is necessary to take into account all types of possible risks, assess them with a high probability of occurrence of a risk, have a methodology for assessing the effectiveness of various risk

management measures and recommendations for their use. For this purpose, the properties, tendencies, regularities, and also the methodical basis of systems of management of innovative risks in the course of change of technological ways in economy are formed. The system of measures of modernization of mechanisms of management of innovative risks as the factor of maintenance of economic stability of the enterprise is formed. The implementation of the mechanism will expand the possibilities of influencing the processes of identification, analysis and assessment of the main types of business risks that affect the economic stability of the enterprise. An essential element of management development in terms of economic automation is the creation of mechanisms for venture financing of innovative projects. A special place in such mechanisms should be occupied by the risk management system, which provides an assessment of innovative projects and the selection of the most promising for implementation.

Keywords: *innovations, risks, principles of management, risk management system, risk management, economic stability.*